

ଗଣଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ସଞ୍ଜକବି ଯଶୋବନ୍ତ

ଡକ୍ଟର ସନ୍ତୋଷ ତ୍ରିପାଠୀ

ଜୀବ-ପରମ, ଅଂଶୀ-ଅଂଶ,
ଯୋଗ-ତପ, ତନ୍ତ୍ର-ମନ୍ତ୍ର ଓ ଭକ୍ତି
ମୋକ୍ଷପାଦି ଲୋକ ବିଶ୍ୱସ୍ତ-
ଅବବୋଧଗୁଡ଼ିକୁ ଆଶ୍ରିୟକରି
ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଚେତନାର
ସୁପ୍ରାଚୀନ ଓ ସୁଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ
ଓଡ଼ିଶାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗଣଜୀବନ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ଆସିଛି ।
ଲୋକବୃତ୍ତି, ଲୋକକଳ୍ପ,
ଲୋକପ୍ରତ୍ୟୟ, ଲୋକସଂସ୍କାର,

ଲୋକଚଳଣି ଓ ଲୋକଚରିତ୍ରକୁ ଆଧାର କରି ଏକ ତଟସ୍ଥ ଭାବାଲୋକ
ନିର୍ମାଣ କରି ଆସିଥିବା ଗଣଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆକାର-ପ୍ରକାର,
ନିଦାନ-ବିଧାନ, ଉଦ୍ଦେଷ-ବିକାଶକୁ ତର୍ଜମା କଲେ ଦେଖାଯାଏ, ତତ୍ତ୍ୱ
ସହିତ ଭାବର, ଲୌକିକ ଆବେଶ ସହିତ ଅଲୌକିକ ରହସ୍ୟର ଅପୂର୍ବ
ସମନ୍ୱୟ ଭିତ୍ତିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଲୋକ ଦେବତାରୁ କେତେବେଳେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ
ଦେବତା, ପୁନଶ୍ଚ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଗାୟାତ୍ରିୟ ବଳୟରୁ ଲୋକଚେତନାର ଧରା
ତଳକୁ ଆସି ଆରୋହଣ-ଅବରୋହଣ କରି ଗଣଦେବତାର
ମାନ୍ୟତାରେ ଲୀଳାମୟ ଓ ରହସ୍ୟମୟ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ।

ସମୟଚକ୍ରର ଘଟାନ୍ତରକ୍ରମେ ଶାବର, ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ, ତନ୍ତ୍ର, ଶାକ୍ତ, ବୈଷ୍ଣବ, ଦର୍ଶନ ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକ ଦେବତାରୁ
ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଚେତନାନ୍ତରକ୍ରମେ ମହାପ୍ରତ୍ୟୟ ରୂପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରତିଭାତ
ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶାବର-ଓଡ଼-ସେବକ ମୂଲ୍ୟବୋଧକ୍ରାନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା
ପ୍ରାଣ ପ୍ରବାହରେ ଭକ୍ତି, ମୁକ୍ତି, ଜୀବବ୍ରହ୍ମ, ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ, ପରମବ୍ରହ୍ମ -
ନିର୍ଗୁଣ - ଗୁଣାଗୁଣ ଓ ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ଥିତି-ପ୍ରଳୟକାରକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ,
ପତିତପାବନ ଇଷ୍ଟ-କଳ୍ପ-ବ୍ରହ୍ମ ଭାବରେ ସେ ଏକ ମହାନୁଭବ ତରଙ୍ଗ
ସଦୃଶ ଓଡ଼ିଶୀ ଆଧ୍ୟତ୍ମୋତ୍ତିକ-ମାଟି-ଚେତନାରେ ନିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ
ରହିଛନ୍ତି । ସର୍ବଲୋକାର୍ଥ କରୁଣାକରକ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଦାୟକ ଅରୂପ-
ଅବତାରୀ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ-ଜ୍ୟୋତିରୂପ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରହସ୍ୟମୟ ଲୀଳାପ୍ରତି
ଶତାଦୀ ଶତାଦୀ ଧରି ଆସ୍ତିବାଚକ ଆସକ୍ତି ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶୀ ଭାବମାନସ

ଅନୁରାଗ ପ୍ରବଣ ରହିଆସିଛି । ଏହି
ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଭୂମିବାଦୀ ସଂସ୍କୃତି-
'ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ରୂପରେ',
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ - 'ଜଗନ୍ନାଥ
ପ୍ରାଣସର୍ବସ୍ୱ ସତ୍ତ୍ୱାଂଶ ରୂପରେ' ଓ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେୟ-ପ୍ରେୟ-ଧ୍ୟେୟ
'ଜଗନ୍ନାଥ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଭାବନା' ରୂପରେ
ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ଆସିଛି ଏବଂ
ଏ ମାଟିର ସାହିତ୍ୟ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି
'ଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ' ସମାଖ୍ୟାବାଚକ

ହୋଇ ଏକ ସ୍ୱାଦାନୁଭବକାରୀ ସହୃଦୟ-ସମାଜ ସୃଷ୍ଟି କରି ଆସିଛି ।

ପ୍ରାୟତଃ ବହୁ ଆଦିମ କାଳରୁ ବେଦ, ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ,
ଜୈନପିଟକ, ବୌଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର, ଋତୁ-ପଦ୍ମ-ନାରଦ-ବ୍ରହ୍ମ ଆଦି
ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଯାୟୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଧାମ ସର୍ବଭାରତୀୟ ଧର୍ମବିଚାର
ଓ ତୀର୍ଥ ଚେତନାକୁ ତୁମ୍ଭକୀୟ ଗୁଣରେ ଅନ୍ୟକୁ ଆକର୍ଷଣ ଓ ନିଜସ୍ୱୀଭୂତ
କରି ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଆସିଛି । ଶାବରୀ ନାରାୟଣ, ଜଗନ୍ନାଥ,
ନୀଳମାଧବ, ବାସୁଦେବ-କୃଷ୍ଣ, ସର୍ବଜ୍ଞାନ-ସର୍ବଭୁକ୍ତମୟ ଜଗନ୍ନାଥ,
ଜୀନାସନାଧିପତି-ଜୀନନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ, ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ବୋଧିବାଦୀ ପରମ-
ବିଷ୍ଣୁମୟ-ଜଗନ୍ନାଥ, ହ୍ନାଂ+କ୍ଳିଂ+ଶ୍ନାଂ+ଧ୍ୱାଂ+ଫ୍ରିଂ ସଂଯୁକ୍ତ ତନ୍ତ୍ରବାଦୀ
ମହାଭୈରବ ରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଏବଂ ମଂଜରୀ ଭାବଦ୍ୟୋତକ ବୈଷ୍ଣବୀୟ
କଳାପୁରୁଷ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଏବଂବିଧି ନାନାଦି ରୂପାନ୍ତର ଓ
କଳ୍ପାନ୍ତର ସତ୍ତ୍ୱେ ସ୍ୱୟଂ ଦାରୁ-ତତ୍ତ୍ୱର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତି ଅବତାରୀ ମହାଭାବର
ଅବିଚଳିତ ସତ୍ତ୍ୱା ରୂପେ ବିରାଜମାନ ରହି ପ୍ରମାଣ କରି ଦେଇଛନ୍ତି -
କାଳକର୍ତ୍ତୃକ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଧାରଣା ଓ ପ୍ରତୀକ ଉପାସନାର ପରମ୍ପରାମାନ
ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲୀନ ହୋଇ ତିଷ୍ଠି ରହିବାର ପ୍ରୟତ୍ନସିଦ୍ଧ ନିଃଶ୍ୱାସ କେବଳ
ମାରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେ ଓଡ଼ିଶୀ ଭକ୍ତ-ଭାରତ-ଗଣମାନସରେ କେବଳ
ଲୀଳାମୟ-ନିରାମୟ-ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ-ଦାରୁରୂପୀ ଯୋଗବ୍ରହ୍ମ-ସାକାର
ଲୀଳାକାରକ ମହାବାହୁ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ମହାକାଳର ବ୍ୟବଧାନରେ
କ୍ଷଣସୂତ୍ରୀ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିବା କୌଣସି ତତ୍ତ୍ୱ ଶୁକ୍ତି, ସ୍ମୃତି, ପାଣ୍ଡି,

ଚକ୍ରା, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ପୁରାଣ ଓ ସଂହିତା ଓଡ଼ିଶୀ ଗଣବୋଧରେ ବଳବତ୍ତର ରହିଥିବା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାଣିକ ମହାଭବର ଭୂମିସଭାକୁ ସାମାନ୍ୟତମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ବେଦ, ଉପନିଷଦ, ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ପାଞ୍ଚରାତ୍ରିକ ସଂହିତା, ପଦ୍ମପୁରାଣ, ଷ୍ଟଦପୁରାଣ, କାଳିକା/ଜଗନ୍ନାଥ/ନାରଦ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତତ୍ତ୍ୱ ସହିତ ଅତିଷ୍ଠ ଭେଦାଭେଦ ଆଦି ସମସ୍ତ ମତବାଦ ଶେଷରେ ଦାରୁମୟଙ୍କ ପରମ କାରୁଣିକ ଚେତନା ଗର୍ଭକ ପରାଅପରା ମହାଜ୍ଞାନର ରହସ୍ୟାଛନ୍ଦ କୋଳରେ ନିଷ୍ପାପ ଶିଶୁବଦ୍ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ମଥାଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ନିଜ ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କାଳରେ କେବଳ କୌତୁକମାନ ସଂପାଦନ କରିଆସିଛନ୍ତି ।

ଅପରପକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶୀ ଗଣଚେତନାରେ ବନ୍ଧମୂଳ ଲକ୍ଷଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସମଗ୍ର ଭାରତର ସାର୍ବଜନୀନ ଦେବତା ରୂପେ ଏକ ମୌଳିକ-ରହସ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ଶୂନ୍ୟସାଧନା ବିଶ୍ୱାସୀ ବୌଦ୍ଧବାଦୀ ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କଠାରୁ ସାକ୍ଷାତ୍ସକ୍ଷ ସାରଳା ଦାସ, ନିର୍ଗୁଣ ଉପାସକ ହାଡ଼ିଦାସ ଓ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆମାନ କବିସଭା ସମୂହ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଜ୍ଞାନମୟ+ଯୋଗମୟ+ଭକ୍ତିମୟ = ମୋକ୍ଷକାରକ ଚେତନାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଏକ ରୂପାରୂପ ତଥା ଗୁଣାଗୁଣ ରହସ୍ୟବୋଧର ସକ୍ଷ ସାହିତ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଭୂମିସଂଲଗ୍ନ ଧର୍ମାଚାରର ବାସ୍ତବତା ଦ୍ୱାହିରେ ବ୍ୟବହାରିକ ଲୋକଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ଭବ କରି ପାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶୀ ଜଗନ୍ନାଥୀକ ପ୍ରାଣ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କ ଭାବନା ସୂତ୍ରରେ ସ୍ୱତଃ ତାହା ଏଯାବତ୍ ମନଃ ଶିକ୍ଷାମୂଳକ ଆହ୍ୱାନ ସଂଚାର କଳ୍ପେ ଗୁଛି ହୋଇଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମଭୀରୁ ଲୋକବୃତ୍ତିକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ସକ୍ଷଧାରାର ସୃଜନାତ୍ମକ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ପିଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜୀବପରମ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ବୀଜା ବୀଜମନ୍ତ୍ର ଓ ସଗୁଣ ନିର୍ଗୁଣ ତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଆଦି ଦର୍ଶନାନୁକୂଳ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ପ୍ରକାର ସୃଜନପଣ ହିଁହୋଇଛି ଓଡ଼ିଶୀ ସାଧାରଣ ସୁମନାବର୍ଗଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଯଥାର୍ଥ ଧର୍ମାବ୍ରହ୍ମ-ମାଟିର-ସାହିତ୍ୟ, ଯହିଁରେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ନିଜକୁ, ନିଜ ଆତ୍ମବ୍ରହ୍ମକୁ ଓ ନିଜ ଉପାଧି ଦାରୁବ୍ରହ୍ମକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଛି, ଛୁଇଁ ପାରିଛି, ଧରିପାରିଛି ଏବଂ ନିଜ ମାଟିର ଶଙ୍ଖନାଭୀୟ ମହାତୀର୍ଥବୋଧ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମଲୀନ ହୋଇ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳର ଅପୂର୍ବସ୍ୱାଦ ଚାଖି ପାରିଛି । ସ୍ଥୂଳତଃ ଏ ଧରାତଳର ସାହିତ୍ୟ କଳ୍ପ ଲୋକ ହୋଇଛି ଦର୍ଶନର ତତ୍ତ୍ୱର, ନୀତିର ଉପଦେଶର, ବକ୍ତବ୍ୟ ସୁଲଭ ଅନୁଭବର - ସକ୍ଷ ସାହିତ୍ୟ, ଯେଉଁଠି ଯୁକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ବିଶ୍ୱାସ ଓ ତର୍କ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱୀକାର ହିଁ ଶ୍ରେୟ ହୋଇଛି ।

ଏହି ସକ୍ଷଧାରାର ସାରସ୍ୱତ କଳ୍ପଲତାର ଅନ୍ୟତମ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଓ ଅନାସ୍ୱାଦିତ ପୂର୍ବ ତତ୍ତ୍ୱବାଦୀ ସତ୍ୟର ଆବେଦନ ସଂଚାର କରିଥିବା ମହାପ୍ରବାହ ହେଉଛି ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷପାଦ ଓ ଷୋଡ଼ଶ

ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟ ଚାରି ଦଶନ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ ସାଧନାବଳୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଥିବା ‘ଯୋଗ ବିଶିଷ୍ଟ ପଞ୍ଚସଖା-ସାଧକ-କବିଛନ୍ଦ’ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଯେଉଁ କବିଙ୍କ ସୃଜନପଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏ ମାଟିର ଆରାଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣୋତ୍ତମ ଭାବସଭା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନାକୁ ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ପଞ୍ଚସଖା ସାହିତ୍ୟ ଧାରାର ପରିମାଣାତ୍ମକ ଦିଗରୁ ସ୍ୱକ୍ଷ ସିଦ୍ଧିତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିଜ ଗୁଣାତ୍ମକ ପ୍ରତିଭାପଣ ବଳରେ ଗୁଣାଭିମୁଖୀ କାବ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଦେବାରେ ଅନନ୍ୟ ସିଦ୍ଧ କଳ୍ପନାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିବା ଅନ୍ତଃ ରହସ୍ୟବୋଧର ସକ୍ଷକବି ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ପବିତ୍ର ଦେବୀ ନଦୀ କୂଳସ୍ଥ ଅଡ଼ଙ୍ଗାଡ଼ର ସିଦ୍ଧ ସାଧକ ଜଗନ୍ନାଥ ଗୁରୁପ୍ରାଣ ସର୍ବସ୍ୱ ଶିଷ୍ୟ ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ ବା ସକ୍ଷକବି ଯଶୋବନ୍ତ ।

ସିଦ୍ଧ ପରମ୍ପରାର ପ୍ରେରଣା ପୃଷ୍ଠଭୂମିରୁ ଅନୁଭୂତିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଯଶୋବନ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଏକ ଭୂମି ଭୋଗ-କଳ୍ପଲୋକ ଏ ଜାତିର ଅନ୍ତଃ ମାନସ ପ୍ରତି ସଚେତନ ରହି ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛନ୍ତି । ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତା, ପଦ୍ମବନରାସ, ନିତ୍ୟରାସ, ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ, ଅଡ଼ଙ୍ଗାଡ଼ ମାଳିକା, ଆତ୍ମପରତେ ଗୀତା, ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ ମାଳିକା, ଦିବ୍ୟଦେହି ବୋଲି, ବଣଭୋଜି ବୋଲି, ରାହୀ ଦାମୋଦର ଗୀତା, ଯନ୍ତ୍ର ବୋଲି, ଆଦି କୃତିରାଜିରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରାଣସଭାରେ ପ୍ରଗାଢ଼ କୈବଲ୍ୟବୋଧାନୁରୂପ ଅନୁଷଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଥିବା ଅବବୋଧମାନେ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ରହିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ମାଟି ସହିତ ସ୍ୱର୍ଗର, ସାଂସାରିକ ଭାବ ସହିତ ନିର୍ବିକଳ୍ପା ଭାବର, ଆତ୍ମା ସହିତ ପରମାତ୍ମାର, ଶୂନ୍ୟ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣର, ସଗୁଣ ସହିତ ନିର୍ଗୁଣର, ମାୟା ସହିତ ମୋକ୍ଷର, ଦିବ୍ୟ ସହିତ ଅଦିବ୍ୟର ସଂପର୍କକୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଧାରଣାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆଶ୍ରିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଅପାର୍ଥିବ କାମନା ମନୋବଳର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ରୂପରେ ସଂଜାତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାର ଅନ୍ତଃଗୁଣବତ୍ତାକୁ ଚିହ୍ନଟ କରି ଯଶୋବନ୍ତ ସେହି ଅନୁସାରେ ନିଜ ପ୍ରକୃତିଗୁଡ଼ିକରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୂଜା, ଅର୍ଚ୍ଚନା, ପର୍ବପର୍ବାଣି, ସମକାଳୀନ ଧର୍ମଦର୍ଶନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ନାମ-ଧାମ-ମହିମାର ବଳିଷ୍ଠ ଭୂମିକା ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱାଶ୍ରୟୀ କାବ୍ୟିକ ଆବେଦନ କଳନା କରି ପାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି କ୍ରମରେ ତାଙ୍କ ସୃଜନ କଳାର ବକ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାଣ ଓଡ଼ିଶୀ ଗଣବୋଧର ଭୂମିଲଗ୍ନ ସହିତ ଏଯାବତ୍ ସହବନ୍ଧିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ ସାଧକ ଜୀବନର ଉନ୍ନେଷ, ବିକାଶ ତଥା ସକ୍ଷ କବିତ୍ୱର ପରିପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ ଏପରିକି ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଧର୍ମଗତ ସାରସ୍ୱତୀୟ ଆବିର୍ଭାବ ପୂର୍ବରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ତ୍ରିଲୋଚନ ଦାସ ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଅନୁସୃଜନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଥିବା ‘ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗୀତା’ରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭିତ୍ତିରେ ଜୀବପରମ ସମନ୍ୱିତ

ପ୍ରତୀକବୋଧ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରିସାରିଛନ୍ତି । ଏହି ଚକ୍ରବୋଧ ଉପରେ ପଞ୍ଚସଖାମାନେ ନିର୍ମାଳ-ଜୟଦେବ-ରାମାନନ୍ଦ-ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅହେତୁକ ଶୁଦ୍ଧାମାର୍ଗୀ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଦର୍ଶନକୁ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗୀ ଅନ୍ତଃରୀଣ ଲାକ୍ଷଣିକ ଅର୍ଥରେ ଭାବନିଷ୍ଠ କରିଛନ୍ତି । କବୀର, ନାନକ, ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ ସନ୍ଥକବିମାନେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରି ଭକ୍ତି ସହିତ ଜ୍ଞାନର ସମବାୟ ସାଧନ କରିସାରିଛନ୍ତି । ମାଟିର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ତ୍ରିଗୁଣ, ତ୍ରିବେଦ, ତ୍ରିଦେବର ସମାହାରକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରାଇ ସାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଜ୍ଞାନ-ଯୋଗ-ମୋକ୍ଷକୁ ନେଇ ଅବତାରୀ ବା ପରମଅଂଶୀ ରୂପେ ପ୍ରଖ୍ୟାପିତ ହୋଇସାରିଛନ୍ତି । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ପଞ୍ଚସଖା ବିଶେଷକରି ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ ଉତ୍ପାଦନ ସମୟକୁ (୧୪୮୭+୧୮ = ୧୫୦୫+୧୦ = ୧୫୧୫) ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ କୃଷ୍ଣଦ୍ଵର ସନ୍ଦର୍ଶନ ଓ ଆରୋପଣ ସଂସାଧନ ଆଳରେ ପ୍ରେମମାର୍ଗୀ ବୈଷ୍ଣବତତ୍ତ୍ଵର ପ୍ରସାର ରାଜଧର୍ମ ପରିଧି ଅତିକ୍ରମ କରିସାରିଛି । ରାୟରାମାନନ୍ଦାଦି ପାରିଷଦଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ରାଗାନ୍ତରାମାର୍ଗୀ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ରୂପରେ ବିରାଜମାନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶୀ ମାୟାବାଦ ବିଶ୍ଵାସୀ ପାର୍ଥବ ସଂସାର ବୈରାଗୀ ସାଧାରଣବର୍ଗଙ୍କ ପାଖରେ ଜଗନ୍ନାଥ ତଥାପି ଚଳନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ରୂପରେ ମୋକ୍ଷ-କାରକ-କାରଣ-ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତା ଭାବରେ ନିର୍ବିକଳ ରହିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଗଣଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶୀ ଗଣମାନସ ଦୁଇଗୋଟି ଦିଗରୁ ଧର୍ମପିପାସୀ ଚରିତାର୍ଥ କରିଛି - ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି, ନିର୍ମାଳ-ଜୟଦେବ-ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ କର୍ତ୍ତୃକ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାତ୍ମକ ଦାସୀ/ନାରୀ ଭାବର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କଳ୍ପନା ଓ ଦ୍ଵିତୀୟଟି ହେଉଛି-ସୁଗୁଣ ଓ ନିର୍ଗୁଣ ଅବବୋଧ ଭିତ୍ତିରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ଭକ୍ତିକୁ ନେଇ ପିଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବା ଶୁଦ୍ରୋଚିତ ବା ଦାସ୍ୟ/ସେବକ ଭାବର ଜୀବମୁକ୍ତି କଳ୍ପନା ।

ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଥମଟିରେ ବିଶ୍ଵାସ କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚିତ ଗଣଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୀଠରେ ଗୋସ୍ଵାମୀ ଓ ଯେଉଁମାନେ ଦ୍ଵିତୀୟଟିରେ ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ଥିଲା ଜପ-ତପ-ତିତିକ୍ଷାର ଅନୁକାରୀ ସନ୍ଥ । ଯଶୋବନ୍ତ ବାହ୍ୟତଃ ରାଜଦଣ୍ଡ ଭୟରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରେମଭକ୍ତିର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଭାବରେ କାବ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଖାଙ୍କ ପରି ପ୍ରହାର ଖାଇ, ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ, ଚୋର ଅପବାଦ ମୁଣ୍ଡାଇ, ପାଗଳ ବିବେଚିତ ହୋଇ, ମୁର୍ଖ ଆଖ୍ୟାପାଇ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଗଣଦେବତା ଭାବରେ କାବ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମାଟି ଘର୍ଷଣରୁ ସଂଜାତ ଉପରୋକ୍ତ ଅସଲ ମାର୍ଗଟିକୁ ସେ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଗୃହୀ ବୈରାଗୀ ତଥା ଯୋଗତନ୍ତ୍ରଧାରୀ ସନ୍ଥକବି ରୂପରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଵଜନପଣ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗୀ ମହାବିଷ୍ଣୁ ରୂପେ ଦେଖି ଦେଖାଇପାରିଛି ।

ସ୍ଵୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କର ଦୀକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷା ଓ ପରମ ଗୁରୁରୂପା ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପରି ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ କବି ପୁରୁଷତ୍ଵ ଆତ୍ମାବଧୂ

ରୂପରେ/ବ୍ରହ୍ମସତ୍ତା ଉପରେ ଶ୍ରୀଜ୍ୟୋତିର୍ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସାର୍ବଭୌମତ୍ଵ ତଳେ ଆଶ୍ରା କରି ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ମୁକ୍ତି ସଂଯୁକ୍ତ ଏକ ସମନ୍ୱୟବାଦୀ ଓ ସମବାୟପନ୍ଥୀ ବୈଷ୍ଣବମାର୍ଗ ଉନ୍ନୋତନ କରାଇ ପଞ୍ଚସଖାର ଭାବମୟ ଶାଖାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ସମକାଳୀନ ଧର୍ମଦର୍ଶନର ପ୍ରଭାବକ୍ରମେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାମିଶ୍ରଣକୁ (ଜୀବପରମ ଅଭିନବରଣ) ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେବା ସଂଗେସଂଗେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହାଯୋଗୀତ୍ଵକୁ ନିର୍ଗୁଣ, ସଗୁଣ, ଦୈତାଦୈତବୋଧ ଭିତ୍ତିରେ ସ୍ଵଭୂମିର ସନ୍ଧ୍ୟାବୋଧର ଚେରଟିକୁ ତତ୍ତ୍ଵ ବୃକ୍ଷରେ ନିର୍ମୂଳୀ ପରି ଜଡ଼ାଇ ଦେଇ ନିଜ ମାଟିର ନିରୁତା ଧର୍ମ ପରିଚିତିକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିପାରିଛନ୍ତି - ଏହା ହିଁ ଆମ ପାଇଁ ଗୌରବର ବିଷୟ ହୋଇଛି । ବୈଷ୍ଣବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରୀୟ ବିଦେଷର ସମକାଳରେ ଶୁଦ୍ରହେତୁକ ପରିଚିତି ଲାଭ କରିଥିବା ଯଶୋବନ୍ତ ମଣିଷ ମଣିଷ, ଜାତି ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଭିତରେ ଭେଦ ସନ୍ଦର୍ଶନ ଓ ବିଚାର କରିପାରିନାହାନ୍ତି । ଜଗତ ମଣିଷର ଦେବ ପ୍ରତିଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଏହି କ୍ରମରେ ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ କବିତ୍ଵରେ ଅଭେଦକାରକ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ଯଥା- ‘ଘୋର କଳିକାଳ ହେବ ଅନ୍ଧାର/ଘୋଟିବ କାଳକୁ ତଉବିଂଶ ପ୍ରହର/ନିଷ୍ଠେ କଳକିରୂପ ଦାରୁ ହୋଇବେ/ମାନବେ ମାନବେ ଭେଦ ତାଡ଼ିବେ ।’ (ଭବିଷ୍ୟତୀକା) ଅଥବା, ‘କ୍ଷେତ୍ର ଆମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ/ଭଜନ ଜଗନ୍ନାଥ ଧାମ/ଅଭେଦ ବିଚାର ବୋଲାଇ/ସର୍ବକୁ ଏକ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇ ।’

ଭୂମିବାଦୀ ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରେରଣାକ୍ରମେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଓଡ଼ିଶୀ ସନ୍ଥ ପରମ୍ପରା ଦେଖିଛି - ଏ ମାଟିର ରହସ୍ୟବାଦୀ ଜନଚେତନା ଦୁଇଟି ଦିଗକୁ କାୟା ବିସ୍ତାର କରିଛି - ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ଜୀବନ ଓ ଅନ୍ୟଟି କର୍ମକାଣ୍ଡ/ପାର୍ଥବ ମାୟାଗ୍ରସ୍ତ ଜୀବନ । ଜଗନ୍ନାଥ ପିଣ୍ଡ ଭିତରେ ବିରାଜମାନ ହୋଇ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ଧାରଣ କରି ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡର ମୂଳାଧାର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କର୍ମକାଣ୍ଡ ଭିତ୍ତିରେ ସୃଷ୍ଟି, ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ସଂପ୍ରଦାୟ ଭେଦକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଦେଇ ସନ୍ଥକବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା ମାନବୀୟ ମମତା ପ୍ରଚାର କରି ଆସିଛି । ସନ୍ଥକବି ଯଶୋବନ୍ତ କବିତ୍ଵ ଏହି ମର୍ମରେ ପତିତପାବନ ରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଗଣପ୍ରତ୍ୟୟଟି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ତାହା ଲକ୍ଷଣୀୟ -

‘କୋଟି କୋଟି ପତିତପାବନ ଦେବ ହରି

ତିନି ଭୁବନର ନାଥ ନୀଳାଦ୍ରି ବିହାରୀ

ଆଶ୍ରେ କଲା ଜନକୁ ନିୟମି କଷ୍ଟତାରି

ନାହିଁ ଭେଦ ନାହିଁ ମାୟା ଏକା ଦୁଃଖ ହାରି ।’ (ଶିବ ସ୍ଵରୋଦୟ)

ପୁନଶ୍ଚ ନିରାଭିମାନ ଚିତ୍ତରେ ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ କବିପଣ ସହିତ ଏକାଭୂତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିଜର ସଂସାର ପରିଧି ଓ ପ୍ରାଣ ପରିଧିର ବିଶ୍ଵାସକଳ୍ପେ ମହାକାଳ ରୂପୀ, ନିର୍ଗୁଣ-ସଗୁଣ ଓ ତ୍ରିଗୁଣ ଭାବଅଂଶୀ ଅବତାରୀ ସତ୍ତା ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରି ନେଇଛି ।

ମହାଅଂଶୀଙ୍କଠାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣାଦିଙ୍କୁ ଧର୍ମ ସୁରକ୍ଷାର ଅଂଶ ଭାବରେ ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱ ସଂଜ୍ଞାତ କରିଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ -

‘ନିରାକାର ସେ ତ ଶୂନ୍ୟରେ
ରୂପ ଧରିଛି ମାନବ ଭିତରେ
ଦାରୁ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବତାର
ତ୍ରିକାଳ ତ୍ରିଗୁଣ ସାକାର
ରାମକୃଷ୍ଣାଦି ଜାତ କରି
ଅଂଶୀ ବୋଲାଏ କ୍ଷେତ୍ରଧାରୀ ।’

ପୁନଶ୍ଚ ଯଶୋବନ୍ତ ଓଡ଼ିଶୀ ଭାବମାନସକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନକରି ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ୱାରା ଅନୁଗୃହୀତ ହେବା ପରି ସୁଜନାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ନିର୍ଗୁଣ ଭାବସତ୍ତ୍ୱ ଭିତରେ ସୁଗୁଣ ବିଗ୍ରହ ଓ ଲୀଳାକୁ ଆରୋପ କରିଛନ୍ତି । କବି ଭାବନାରେ ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି ‘ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି - ବ୍ରହ୍ମ’ ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି ଓ ନିର୍ଗୁଣ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କଠାରେ ସଗୁଣ ଲୀଳା ସଂଚରି ଉଠିଛି । ଯଥା-

‘ଦେଖିଲେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଚାହିଁ
ପ୍ରେମ ଷୋଡ଼ଶୀ ମନ୍ତ୍ର ଦେହୀ
ଆଗେ ଭଗତି ପଛେ ମୁକ୍ତି
ଯେଣୁ ଯେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ମୂର୍ତ୍ତି
ତୋଳା ଥାଇଣ ନ ଦେଖଇ
ଆବର ଜଗତ ବାନ୍ଧଇ ।’

ଯଶୋବନ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରଚନା ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ନିତ୍ୟମହାତ୍ମ୍ୟ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅବତୀରଣ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବ-ପରମ ଦ୍ୟୋତକ ଅଭିନ ସଂଯୋଗତ୍ୱକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସଂଗେସଂଗେ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତି ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ରପନ୍ଥର ସଂପୃକ୍ତି ସାଧନ କରି ନିଜର ଜ୍ଞାନମାର୍ଗୀ ଦାର୍ଶନିକ - କବିପଣର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । (୧) ପୁରାଣକଳ୍ପର ଲୋକାନୁବୃତ୍ତି ପ୍ରତି ସଚେତନ କବି ମାନସ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କଠାରେ ବ୍ରହ୍ମାଦି-ଶ୍ରୀରାଧାଦି-ଶ୍ରୀତ୍ୱ ଓ ବଳଭଦ୍ରଙ୍କଠାରେ ରୁଦ୍ରତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଛନ୍ତି । (୨) ପୁନଶ୍ଚ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ନିତ୍ୟଧ୍ୟାନ ରୂପେ ବିବେଚନା କରି ଓଡ଼ିଶୀ ଲୋକଧାରଣାକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଜଣେ ଗଣ-ଚେତନାଭୁକ୍ତ କବି ଭାବରେ ସେ ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସାକାର ନିତ୍ୟଲୀଳାକୁ ଓ ଦେହର ଷଡ଼ଚକ୍ର ଛିତିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ରାସସୁଲଭ ବିଦ୍ୟମାନତାକୁ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । (୩) ଉପନିଷଦୀୟ ରୀତିରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମକୁ ନିର୍ଗୁଣ ଶୂନ୍ୟ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନିଜର ପରମ୍ପରା-ପ୍ରେରଣା-ପୃଷ୍ଠ କବିପଣର ପରିଚୟ ଦେବା ସଂଗେସଂଗେ ‘ଅଭଙ୍ଗ-ଗଡ଼ମାଳିକା’ରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର, ପତିତପାବନ, କୃପାସିନ୍ଧୁ, ସଂସାର ଧାରକ ଓ ଜଗତବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି, (୪) ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନମାନସରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଦୃଢ଼ତା ଲାଭ କରିଥିବା ‘ପତିତପାବନ ଅବବୋଧ’ ଅନୁରଣିତ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ ସିଦ୍ଧକବିତ୍ୱ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଭିତ୍ତିକରି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉପଲକ୍ଷି ଓ ଭାବକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିପାରିଛି ।

- ଜଗନ୍ନାଥ ଗୁରୁ ରୂପରେ ଆଜ୍ଞା ଦେଇପାରନ୍ତି । (୫)
- ସେ ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ମୁକ୍ତି ଦେଇପାରନ୍ତି ଓ ଭକ୍ତିବୋଧରେ ମାୟାନାଶ କରିପାରନ୍ତି । (୬)
- ସେ ଜଗତଜନଙ୍କ ହିତ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ପଦ ତଥା ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇପାରନ୍ତି ।
- ସେ କେବଳ କୃଷ୍ଣବୋଧାଗ୍ନିତ ନହୋଇ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଭିନତ୍ୱକୁ ଆଧାର କରି ନିତ୍ୟ ରାସ ସଂପାଦନ କରିପାରନ୍ତି । ସକଳଗଣଙ୍କ ପିଣ୍ଡ ଭିତରେ, ମନ ଭିତରେ, କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ଓ ଅଭିଳାଷ ଭିତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ ନେଇପାରନ୍ତି । (୮)
- ଦାରୁ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ମେଳରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନନ୍ଦ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ପୂର୍ବକ ନିତ୍ୟରାସ ସଂପାଦନ କରିପାରନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ବସ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା, ଜୀବ-ଜଡ଼, ନିତ୍ୟ-ଅନିତ୍ୟର ଅଭେଦତ୍ୱକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ ସଖୀ ରୂପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରିଥାଏ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ,

- ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା, ନିତ୍ୟଭୂମି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ମହୋଦଧି, ବାଇଶିପାହାଚ, ବାଟମଙ୍ଗଳା, କଳ୍ପବଟ, ସିଂହଦ୍ୱାର, ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ, ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ, ଜଗମୋହନ ଘର, ଗରୁଡ଼ଖୁମ୍ଭ, ରତ୍ନସିଂହାସନାଦିର ମହିମା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ କରି କବି ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ପରମତ୍ୱକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହାର ପଠନ କାଳରେ ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ ଦେଇ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର - ଦୃଶ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିପାରିଥାଏ ।
- କବିଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ଭାବନାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ନିର୍ମାଣ ବା ଶୁଭ୍ର ବଇଁ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀରାଧା (ଗୋପ୍ୟ ଅଙ୍ଗଦ୍ୟୋତକ) ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଂଶ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ଏ ଉଭୟ ମହାନନ୍ଦ ଭାବଦ୍ୟୋତକ ହୋଇ ମିଶ୍ର ଭାବକଳ୍ପରେ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବା ହେଉଛନ୍ତି ଓ ନିତ୍ୟ-ଅନିତ୍ୟ ମହାରାସୋସବ ସଂପାଦନ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି ।
- କବି ସିଦ୍ଧ-କଳ୍ପୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦିବ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ପ୍ରକାର

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ - ମହାବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ପରମ ବ୍ରହ୍ମ (ନିର୍ଗୁଣକାରକ), ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ (ଲୀଳାକାରକ) ଓ ନିତ୍ୟପୁରୁଷ

ମହାବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ -

- ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମିଶ୍ରରୂପ
- କ୍ଳୀଂ ବୀଜଯୁକ୍ତ
- ଶୂନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି

ପରମ ବ୍ରହ୍ମ -

- ନିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିତ୍ୟାଧିଷ୍ଠାନ କରି ନିତ୍ୟରାସ ସଂପାଦନ କରୁଥିବା ସାକାର ଲୀଳାପୁରୁଷ ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଜୀବ ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବକାରଣ ରୂପେ ବିରାଜମାନ ଓ ପ୍ରାଣୀସଭାର ଲଳାଟ ଚକ୍ରରେ ବୃନ୍ଦାବନ ରାସଲୀଳା ସଂପାଦନକାରୀ କଳାପୁରୁଷ ।

ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ -

- ଅ, ଉ, ମ ମିଶ୍ରଣରେ ‘ଓଁ’ ଅବବୋଧ ଭିତ୍ତିରେ ନିର୍ଗୁଣତ୍ୱ ଦେଇ ସ୍ୱରୂପ ସଭାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଓ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ତ୍ରିବାଜର ସମାହାରରେ କାଳାତୀତ ଲୀଳାର ସମ୍ମୋହକ ।

ନିତ୍ୟପୁରୁଷ -

- ଅବତାରୀ ପୁରୁଷ
- ଅଂଶୀ ଓ ପଞ୍ଚସଖା ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚଭୂତର ଅଂଶ ନେଇ ଜନ୍ମ ।
- ଧର୍ମଚକ୍ର ସୁରକ୍ଷାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବତାର ଲୀଳାକାରକ ଭାବରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ ନିତ୍ୟପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ କରିଛନ୍ତି ।

ସ୍ମୃତତଃ ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ କଳ୍ପ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ସୃଜନାନୁଭବର ଆଲୋକକୁ ଆକଳନ କରିବା ସମୟରେ ଯେକୌଣସି ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାଣସର୍ବସ୍ୱ ପାଠକ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବେ ଯେ -

- କବି ଓଡ଼ିଶୀ ଗଣତେଜନା ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରହି ଗଣାଭିରୁଚି ପ୍ରତି ସଚେତନ ଥାଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାଶ୍ରୟୀ ସ୍ୱରୂପ ଓ ମହିମାକୁ ଲୋକଭାବ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଗର୍ଭକ କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।
- ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଅନୁଭବ ନୁହେଁ ବରଂ ଗଣାନୁଭବ ଭିତ୍ତିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ତତ୍ତ୍ୱ ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାରେ କଳାରୂପ ପାଇଛି ।
- ଜଗନ୍ନାଥ/ଦାରୁ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମଚେତନା, ପରମେଶ୍ୱର ଚେତନା ଓ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚେତନା ମଧ୍ୟରେ ଯଶୋବନ୍ତ କବି ପୁରୁଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ଜାତି ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିଛି ।
- ଗୋସ୍ୱାମୀ କର୍ତ୍ତୃକ ଦର୍ଶନ ଭିତ୍ତିରେ ବାସନା ସଭା/ନାରୀ ଭାବ/ପ୍ରତିମାତ୍ୱବୋଧକୁ ନେଇ ଯଶୋବନ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ନାହାନ୍ତି, ବରଂ ଚାରିବେଦ, ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ, ଷଡ଼ଭାବ, ତ୍ରିଗୁଣ, ତ୍ରିବାଜ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଆଧାର କରି ବାସନାସଭା ରହିତ ହୋଇ ସକ୍ଷ ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା ସଂଗେଷଂଗେ ତାଙ୍କୁ ଆଧାର କରି ନିତ୍ୟ ସଂଚାରୀ ଜୀବାତ୍ମା ସମୂହ ପାଖରେ ମୁକ୍ତିବୋଧର ମହତ୍ତ୍ୱମ ଅନୁଭବ ଓ ସୟାବନାକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

- ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିଶ୍ୱାସର ଆୟତ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନରଖି ସେସବୁ ଦେହଧାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ରୂପରେ ପିଣ୍ଡିତ କରି ଦେଇ ସେବ୍ୟ ସେବକ ଜିଜ୍ଞାସା ବୃତ୍ତି ଭିତ୍ତିରେ ଗଣବୋଧ ସହିତ ଦେବବୋଧକୁ ଅଭିନ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଏ ପ୍ରକାର ଜଗନ୍ନାଥ କର୍ତ୍ତୃକ ସାରସ୍ୱତ ମାନ୍ଦିକ ଭାବନା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିବାକର ଦାସ, ତ୍ରିଲୋଚନ ଦାସ, ହାଡ଼ି ଦାସ ଓ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ଆଦି ସକ୍ଷକବିଙ୍କ କଳ୍ପନାବୃତ୍ତିକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଛି ।

ପାବଟୀକା

୧. (କ) ‘ଦେଖିଲେ ନିତ୍ୟ ନୀଳାଚଳ/ସକଳ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଆଳ/ଗୋପମଥୁରା ବୃନ୍ଦାବନ/ଦ୍ୱାରକା ଆଦି ଯେତେ ସ୍ଥାନ/ସକଳ ଯେହି ସ୍ଥାନେ ପାଇ/ଆବରକାଶୀ ମଧ୍ୟ ହୋଇ/କୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ଯେ କ୍ଷେତ୍ରରେ/ମହିମା କହିଲେ ନସରେ ।’ (ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା)
- (ଖ) ‘ଦେଖିଲେ ରତ୍ନସିଂହାସନ/କୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁମାନ/ଅଛନ୍ତି ସିଂହାସନେ ଗୋପ୍ୟ ।’ (ତତ୍ତ୍ୱେବ)
- (ଗ) ‘ଯେବେ ପୃଥିବୀ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇ/ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଷ୍ଟ/ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ହେତୁକରି/ଯେଥୁ ମୁଁ ଜାତ ଦେହ ଧରି ।’ (ତତ୍ତ୍ୱେବ)
- ଅଥବା- ‘ଜୟ ଉତ୍ପତ୍ତି ଶିତି ଯାହାଠାରୁ ହୋଏ ।’ (ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ)
- (ଘ) ‘ଅନନ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଏ ପ୍ରଜ୍ଜନ/ଓଁ ହ୍ମାଂ ଅଙ୍ଗ ସେ ଜନମ/ବାମେଶ୍ୱରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେହି/କ୍ଳାଂ ଅଙ୍ଗରେ ବିଜେ ହୋଇ/ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ଳୀଂ ବ୍ରହ୍ମ ସେଇ/ମ’କାରୁ ରାଧା ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ।’ (ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା)
୨. ‘ଯେ ରୁଦ୍ର ବଳଭଦ୍ର ରୂପ/ଅଚିତ୍ ଅନନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ/ଆମେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେହୀ/ବ୍ରହ୍ମା ସୁଭଦ୍ରା ତହିଁ ହୋଇ ।’ (ରାସ)
୩. ‘ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବେନିମୂରତି ଏକ ଅଙ୍ଗରେ ଥାଇ’ (ରାସ)
- ଅଥବା- ‘ପରମାନନ୍ଦ ସେ ମୂରତି ପରାପରରେ ଭଜେ/ରସାନନ୍ଦ ବୋଲି କହୁଛି ସେହି ରାଧାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ/ରାଧିକା ଶୁଭଦ୍ରା ଶ୍ରୀୟା ଯେ ଏକ ମୂରତି ତିନି । ମହାନନ୍ଦ ସେହି ବୋଲାନ୍ତି ଜଗୁସୋଦର/ଜଗନ୍ନାଥ କାମବାଜତି ପ୍ରଭୁ ନୀଳାଚଳର ।’
୪. ‘ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତର ବନ୍ଧୁ/ ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦୟା କୃପାସିନ୍ଧୁ/ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତକାରଣ / ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ପତିତତାରଣ’ - (ଅଜଙ୍ଗ ଗଡ଼ ମାଳିକା)
୫. ‘ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମୋହର ଗୁରୁ/ ଆଜ୍ଞା ଭରସା ମୋର ମହାମେରୁ ।’ (ଆତ୍ମପରତେ ଗୀତା)
୬. ‘ପରମ ରୂପ ସେ ମୁକ୍ତି ଦାୟକ/ଭାବ ନିର୍ଗୁଣେ ମାୟାନାଶକ ।’
୭. ‘ଆଗେ ଭକତି ପଛେ ମୁକ୍ତି/ଯେଣୁ ଏ ଦାରୁ ବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତି/ଷୋଡ଼ଶୀ ମନୁ ଦେହେ ବହି / ନିତି ରାହାସ କରୁଥାଇ ।’
- ପୁନଶ୍ଚ, ‘ସେହି ଜଗନ୍ନାଥ ମୂରତି ପଦ୍ମରାସେ ଉଦିତ (ପଦ୍ମବନେ) ।’ (ପଦ୍ମବନରାସ)
୮. ‘ବିଜେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ତହିଁ ସସ୍ତ୍ର ଜଳରେ ।’ (ତତ୍ତ୍ୱେକ)

ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ

ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ଭୁବନେଶ୍ୱର